RAST MÜZİKOLOJİ DERGİSİ | Yaz Sayısı 2019, 7 (1)

Özgün Araştırma

Valiyev, M. (2019), İsmayil Hacıbeyov'un divertismenti, Rast Müzikoloji Dergisi, 7(1), s.2039-2048. Doi:https://doi.org/10.12975/pp2039-2048

İsmayil Hacibeyov'un divertismenti

Muhammed Valiyev

Corresponding author:

Üzeyir Hacıbeyli adına Bakü Müzik Akademisi İlmi laboratuar ilmi işcisi.
maqomedvaliyev@gmail.com , https://orcid.org/0000-0002-9985-6225

Özet

İsmayıl Hacıbeyovun "Divertissement" ("Vatto" albomundan sehifeler) adlı eseri yalnız bestekar yaradıcılığında deyil, ümumi olaraq, müasir dövrün son on yıllıklarında Azerbaycan musiqi medeniyyetinde özünemexsus yer tutmuş olan nadir inciler siyahısındadır. "Divertissement" de de çox sayda tapıntılar mövcuddur. Çağdaş dövrün tezadlarını gösteren bu eserde romantik ve intellektuallığın vehdeti xüsusile qiymetlidir. Bu xüsusiyyetler bestekar-mütefekkir, eyni zamanda da açıq ve hessas qelbli İsmayıl Hacıbeyov şexsiyyeti ve yaradıcılığı üçün xarakterikdir. Bestekarın intellektuallığı onun musiqisinde her zaman hiss olunur ve bu musiqinin tezahüründe de özünü gösterir. Eserin qısa bir şekilde tutumuna baxmayaraq, burada intellektual ve emosional başlanğıclar xüsusile vehdet teşkil edir ve çox güclü teessürat oyadır. "Divertissement"de tetbiq olunmuş musiqi ifade vasiteleri (melodiya, harmoniya, ritm, tembr, musiqi quruluşu), eyni zamanda registr istifade edilmesi daxili olaraq iki hisseye bölünmüş kompozisiyalarda ustalıqla tetbiq olunmuşdur. İnstrumental teatr xüsusiyyetlerine sahib olan eser bir növ "musiqi aletlerinin teatrı" kimi şerh olunur. Bu, bir növ kiçik musiqili layihedir, onun musiqisinin teatr sehnesi ile sesleşmesi ve ya teatr nümayişi de adlandıra bilerik.

Anahtar kelimeler

bestekar, divertisment, neoklasizm, reqs, variasiyalı inkişaf

Şanlı Hacıbeyliler sülalesinin sonuncu nümayendesi ve Q.Qarayevin en sevimli ve sadiq ardıcıllarından biri olan İsmayıl Hacıbeyov Qarayev mektebinin en parlaq nümayendelerinden biri kimi ele ilk andan beri özüne diqqeti celb etmiş ve yaradıcı ferdiliyini erken üze çıxarmışdır. O, yaradıcılıq etibarile parlaq, mezmunlu ve dolğun bir heyat yaşayaraq, istedadlı tebieti, yaradıcılıq fealiyyetinin çoxcehetliliyi ile yaddaşlarda ebedi iz qoymuşdur. Müasir dövrümüzde Azerbaycan musiqisinde Hacıbeyovlar soyunu üçüncü neslin nümayendesi - Soltan Hacıbeyovun oğlu - İsmayıl Hacıbeyov temsil edir. Çağdaş ifade vasiteleri, üslub temayülleri mecrasında işleyen, simfonik, kamera, vokal, xor, fortepiano eserlerinin müellifi İsmayıl Hacıbeyov "Yeni Azerbaycan musiqisinin" parlaq nümayendelerindendir (Eliyeva F. 2000).

İ.Hacıbeyov'un ilk eserlerinin yaranması öten esrin 70-ci illerin evvellerine tesadüf edir. İlk günden beri o, öz yaradıcılığında klassik musiqi enenelerine derin bağlılıq nümayiş etdirmişdir. İ. Hacıbeyovun yaradıcılığı hemişeyaşar klassikaya, klassisizmin sabit norma ve enenelerine bağlılıqla diqqeti celb edirdi. 70- 90-cı illere aid eserlerde bestekar özünü neoklassisizmin ardıcılı kimi tanıdır ve bu cehet onun polifonik tefekkürüne, barokko formalarına 26 müraciet

etmeyine, kameralılığa meylliliyine, bezi formayaradıcı prinsiplere, öten esrlerin musiqisi ruhunda stilizasiyalara ve s. sirayet edir. İ. Hacıbeylinin müxtelif cizgilere malik olması, onun neoklassik tecrübesi orijinal bedii üslubunun formalaşmasına getirib çıxarır (İsgenderova N. 2013, 25).

Qeyd edek ki, İsmayıl Hacıbeyov bir bestekar olaraq özünü neoklassisizmin ardıcılı kimi tanıtmışdır. Onun neoklassik tecrübesi orijinal bedii üslubunun formalaşmasına getirib çıxarmışdır. Mehz bu cehet onun kameralılığa meylliliyine, barokko formalarına müraciet etmeyine, bezi formayaradıcı prinsiplere, öten esrlerin musiqisi ruhunda stilizasiyalara, polifonik tefekkürüne sirayet edir (Hacıbeyova, 2006, 38).

İsmayıl Hacıbeyovun "Divertisment" ("Vatto albomundan sehifeler") adlı eseri neinki bestekar yaradıcılığında, ümumiyyetle, müasir dövrün son onilliklerinde Azerbaycan musiqi medeniyyetinde özüne layiqli yer tutmuş nadir inciler siyahısındadır.

1994-cü ilde klavesin ifaçısı Xurşid Abdullayevanın teklifi ile bestelenen "Divertisment" müellif terefinden "Vatto albomundan sehifeler" adlandırılmışdır. "Vatto ruhlu eskizler"de olduğu kimi "Sonata in-E"-de 3/8 ve diger ölçüler bir-birini evez edir. Eser maraqlı orkestr terkibi üçün yazılmışdır: fleyta, qoboy, trombon, klavesin, iki skripka, alt ve violonçel. Divertisment quruluş etibarile süita prinsiplerini ehtiva edir. İkihisseli silsile helli ilk baxışda sade görünse de, yazı dest-xettinin qenaetcilliyi, qedim reqsvari ve instrumental janrlara dayaqlanmadan ibaret olub, eserin sonuna doğru musiqi dilinin mürekkebleşmesi ile yadda qalır.
"Divrtisment"de de çoxlu sayda tapıntılar mövcuddur. Müasir dövrün tezadlarını eks etdiren bu eserde emosionallıq ve intellektin üzvi vehdeti xüsusile deyerlidir. Bu xüsusiyyetler bestekar-mütefekkir, elece de açıq ve hessas qelbli İsmayıl Hacıbeyov şexsiyyeti ve yaradıcılığı üçün xarakterikdir. Bestekarın intellektualizmi onun musiqisinde her zaman hiss olunur ve bu musiqinin tezahüründe de özünü gösterir.

Eserin mezmun-janr dairesinde de yeni neticeler elde olunmuşdur. Bu eser psixoloji baxımdan olduqca çetin bedii vezife daşıyır: müasir insanla onu çevreleyen gerçekliyin ziddiyyeti ön plana çekilir. "Divertisment"de şexsiyyetin, ferdiyyetin etrafla, öz çevresi ile ümumilikde münasibeti son derece maraqlı boyalarla eks olunub. Özünü gerçekliyin, bütün beşeriyyetin ayrılmaz hissesi, damlası olduğunu derk etmiş insanın menevi qelebesi eserin esas ideyasını teşkil edir.
Eserin lakonik hecmine baxmayaraq, burada intellektual ve emosional başlanğıclar xüsusile vehdetdedir ve olduqca güclü teessürat oyadır. "Divertisment"de tetbiq olunmuş musiqi ifade vasiteleri (melodika, harmoniya, ritmika, tembr, faktura), eyni zamanda registrlerin istifadesi daxilen iki hisseye bölünmüş kompozisiyada ustalıqla tetbiq olunmuşdur.

İsmayıl Hacıbeyov terefinden XVII – XVIII esrlerde esasen dram tamaşalarında (o cümleden, opera ve baletlerde) geniş vüset almış divertisment janrına müraciet etmesi maraq doğurur. Melum olduğu kimi, bu ele bir janrdır ki, özünde reqs, mahnı ve komik sehnecikler cemleşdirir ve adeten tamaşanın süjeti ile bilavasite bağlı olmurdu. XIX esrin II yarısından divertisment artıq teatr sehnelerinde müsteqil konsert proqramlarına çevrilmişdir. Bestekarın diqqetini bu janrda celb eden aşağıdakı cehetler olmuşdur: musiqide sonata ve süita elametlerini özünde birleşdiren eylence xarakterli eser yaratmaq ve eyni zamanda bu eseri müxtelif heyetli ansambl üçün nezerde tutmaq. Yerine yetirilen tehlillerden gördüyümüz kimi, müellif öz isteyine tam nail olmuşdur (Hacıbeyov, 2007, 15).

İnstrumental teatr xüsusiyyetlerine malik olan eser bir növ "musiqi aletlerinin teatrı" kimi şerh olunur. Bu, bir növ kiçik musiqili layihedir, onu musiqinin teatr sehnesi ile sesleşmesi, ya da teatral tamaşa da adlandıra bilerik.

Dinamik tezadlarla zengin olan eserin ses dinamikasında bu tezadlıq ustalıqla yerine yetirilmişdir. Onun musiqi materialı deqiq teşkil olunmuşdur ve bütün qüvvelerin seferber olunması üzerinde qurulmuşdur. Eserin obraz dairesi, onun quruluşu, texnoloji xüsusiyyetleri esl ustalıq nümunesi olub, bir-biri ile qovuşuqdur. Bütün aletlerin partiyası zerger deqiqliyi ile işlenerek, sözün heqiqi menasında virtuozdur.

İsmayıl Hacıbeyov hazırki eserinde teatrla musiqinin sintezine nail olmuşdur. Qeyd edek ki, bele kiçik sehnecikler hele XVI-XVII esrlerden melumdur ve XX-XXI esrlerde ise incesenetin bütün növlerinin sintezine esaslanan janrların yaranması ile teatrla musiqinin vehdeti öz ehemiyyetini artırmışdır. Meselen, bestekar instrumental teatr janrında özünü gösteren ifaçının eserin ortasında sehneye gelişi, hereketleri ve s. bu kimi anların ssenarisini yazması ve artıq tekce bestekar deyil, eyni zamanda rejissor kimi çıxış etmesi maraq doğurur. Ümumiyyetle, bu eserde musiqi aletleri personaja çevrilir (Hacıbeyova, 2006, 16).

İnstrumental teatr janrını sintetik janr kimi esas götüren bestekar XX esr Azerbaycan musiqisine incesenet sahelerinin sintezini daxil edir. Musiqi ile yanaşı ifaçılıq prosesinin teatrlaşdırılması, ifaçının (trombon) sehnede serbest şekilde hereket etmesi, yeni, eserin ifası instrumental tamaşa kimi düşünülmüşdür. Bu hadise partiturada müellif terefinden eksini taparaq, qeyd olunmuşdur. Bele performansın diger adı "action-music"dir.

Bestekar instrumental teatr janrının sintetik tebietini bu eserde çox gözel ifade ede bilmişdir. Müellif üçün bu janr ona göre elverişli idi ki, instrumental teatr eserin mena dairesini genişlendirmeye imkan verir. Ele ifaçılar üçün de bu janr elverişlidir, çunki onların (hem dirijor, hem de ifaçıların) artistik qabiliyyetini ifade etmeye imkan verirdi.

Dinleyiciler üçün bu janr elverişlidir, çünki instrumental teatr bestekarın eserde ne demek istediyini daha anlaşıqlı edir. Bu menada biz Bakı Musiqi Akademiyasının Böyük zalında eserin genc dirijor Eyyub Quliyevin idaresi altında ifasını xüsusi qeyd ede bilerik. Bele ki, dirijor öz performansı ile teatr elementlerini ayrı-ayrı aletlerin personlaşmasını yaratmağa nail olur ve bununla da instrumental-teatr eseri yaradır.

"Vatto albomundan sehifeler" İsmayıl Hacıbeyov terefinden neoklassisizm enenelerine esasen yaradılaraq, barokko dövrünün instrumental musiqisinin bezi enenelerini dirçeldir. Nezerden keçirilen silsile iki hisseden ibaretdir (Vivace ve Presto) ve bu hisseler kiçik süita emele getirir. Eserin daxili formasının bu cür qurulması diqqetelayiqdir, bele ki, bu quruluş Azerbaycan bestekarının üslub niyyetlerini neinki üze çıxarır, eyni zamanda, onun musiqi meyllerinin deqiq ünvanına nişan verir. Vattonun ardınca İ. Hacıbeyov zeriflik ve incelik, nefislik ve neciblikle aşıb-daşan uzaq dövrün musiqi üslubunu canlandırır.

Bu menada silsilenin her hissesi ayrı-ayrılıqda özüne göre nümunevidir. Bele ki, bu ve ya diger janrla ve ona müvafiq forma ile bağlı olub, XVII-XVIII esr musiqisinin ifaçılıq üsulları ve üslub xüsusiyyetlerinden ireli gelen musiqi başlanğıcı ile tanış edir. Eserin lad tefekküründe, ümumiyyetle melodik üslubunda poliladlıq (politonallıq) üstünlük teşkil edir. Bestekarın melodikası major-minor ladlarının poliintonasiyası üzerinde qurulmuşdur. Bu cehete biz eserin melodik üslubunda tesadüf edirik. Qeyd

edek ki, bu menada İsmayıl Hacıbeyovun polisistem tefekkürü özünü qabarıq ifade edir.

Birinci hissede Hacıbeyov iki hisseden ibaret qedim sonata formasından istifade edir. Sonata formasının qanunauyğunluqları burada barokko dövründen qalan inkişaf prinsipleri ile bir araya yerleşdirilir ki, bu da monotematizmle, esas tonallığın üstünlük teşkil etmesi ile, hemçinin, musiqinin ümumilikde, axıcılığı ile özünü gösterir.

Divertismentde ilk mövzu – tezis e-moll tonallığındadır. Tezisin intonasiya material variasiyalı – deyişilmiş qurumlarda davam edir.

"Sonata in E"-nin musiqisinin janrvari xarakterinde qedim fransız reqsi olan ve öz metroritmik şekline göre menueti xatırladan, lakin daha celd tempde ifa olunan paspye eks olunmuşdur.

II hisse - Presto - silsileye parlaq kontrastlıq daxil edir. Final hisse iti xarakterli olub, bununla da silsileni göze çarpacaq derecede canlandıraraq, herekete getirir.

Qeyd edek ki, eserde İ.Hacıbeyovun lad-intonasiya sahesinde elde etdiyi nailiyyetler misilsizdir. Burada B.Asafyevin qeyd etdiyi kimi, "Musiqi – ilk növbede intonasiya senetidir" fikri yada düşür. Heqiqeten de bestekar intonasiya ve ladı bir-birinden ayırmayaraq, Ü.Hacıbeylinin ardıcılı kimi çıxış edir, onların qarşılıqlı elaqe prosesini inkişaf etdirir. Müxtelif lad-intonasiya sistemlerinin – xüsusen de müasir Avropa bestekar tefekkürünün lad-intonasiya sistemlerinin vehdetine nail olur.

Bestekarın instrumental musiqide elde etdiyi passaj ve fiqurasiyaların dinamik hereketi de senetkarlıq nümunesidir. Bu menada divertismentde heç şübhesiz Qara Qarayevin Üçüncü simfoniyasının bezi xüsusiyyetleri derin iz qoymuşdur. İ.Hacıbeyov tematik materialın inkişafı üçün Qarayev terefinden tetbiq olunan bir sıra üsulların varisi kimi çıxış edir.

Bestekar ses yüksekliyi sisteminin xüsusi növünden istifade etmişdir ki, bunun da mühüm impulsları neoklassik menbeler ile bağlıdır. Eserin ses yüksekliyi sisteminin esasını lad-melodiyaya olan yaradıcı prinsip teşkil edir. Bu eserde bu cür qanunauyğunluqlar müasir harmoniyanın 12 perdeli sistem, dissonansların müsteqilliyi, yeni funksionallıq kimi esas xüsusiyyetleri ile çulğalaşır.

Musiqinin emosiya doğurmaq iqtidarını vurğulamalıyıq. Bestekar avanqardın bütün nailiyyetlerini exz ederek, eyni zamanda onun estetikasından yararlanır: bu eser dinleyici ile kommunikativ münasibetlerin yaranmasında feallıq nümayiş etdiren, texnoloji terefi mükemmel, eyni zamanda emosional baxımdan canlı bir opusdur.
İsmayıl Hacıbeyovun orkestr ustalığı "Divertisment"de tam eksini tapmışdır. Koloristik zenginlik, tembr ziddiyyetlerinin parlaqlığı, dinamik relyefin qabarıqlığı –İ.Hacıbeyov partiturasının seciyyevi xüsusiyyetleridir. İ.Hacıbeyov orkestr yazısının birinci dereceli ustasıdır. O, sözsüz ki, dünya orkestr musiqisinin zengin enenelerini öz bestekarlıq ferdiliyi ile birleşdirmişdir.

İ.Hacıbeyovun bestekarlıq üslubu onun orkestr dili ve prinsiplerinin, simfonik dramaturgiyanın formalaşmasına tesir etmişdir. Bununla bağlı olaraq iki esas meqama diqqet yetirmek lazımdır: bunlardan biri İsmayıl Hacıbeyovun yaradıcılıq metoduna xas olan polifonik tefekkürdür. Digeri musiqi materialının variasiyalı inkişaf üsulları, variasiyalı formalara meyllilikdir. Bu iki yaradıcılıq prinsipinin qarşılıqlı elaqesi bestekar üçün seciyyevi olan orkestr inkişafı, özünemexsus orkestr dramaturgiyasını teşkil etmişdir.

İsmayıl Hacıbeyovun orkestr palitrası

zengin ve son derece dolğun obrazlı-emosional mezmun ifade edir. Sırf polifonik faktura vasitesi ile "Divertisment"de linearlıq ve onun polimelodik tebieti özünü gösterir. Ostinato-kontrapunktik üsulların geniş tetbiqi, ayrı-ayrı seslerin melodikleşdirilmesi, çoxsesli akkord kompleksleri, imitasiyalılıq - bütün bunlar "Divertisment"in homofon-polifonik yazı üslubunu formalaşdırmışdır.

Eserde fakturanın polifonikliyi, ümumiyyetle polifonik çoxseslilik İsmayıl Hacıbeyovun polifonik üslubunun ve orkestr tefekkürünün linearlığını üze çıxarır. Diger terefden, orkestr tefekkürünün formalaşmasında heç şübhesiz, D.Şostakoviç, Q.Qarayev simfonizminin de tesiri böyükdür.

Bestekarın geniş tetbiq etdiyi inkişaf prinsiplerinden biri de variasiyalılıqdır, Variasiyalılığın "Divertisment"de tetbiq formaları kifayet qeder müxtelifdir - burada biz orkestr variasiyalılığı ile rastlaşırıq (tembr, faktura ve s.). Bu xüsusiyyetler eserin forma ve dramaturgiyasına sirayet edir. Eserde variasiyalılıqdan söz açarken, biz İ.Hacıbeyovun musiqi tefekkürüne variasiyalılığın bir prinsip kimi ehemiyyetli derecede tesirini de qeyd etmeliyik.

Diger terefden, variasiyalı inkişaf prinsipi XX esr musiqisinin bir sıra bestekarlarının yaradıcılığında da müşahide olunur (İ.Stravinski, B.Bartok, S.Prokofyev, Yeni Vyana mektebinin nümayendeleri A.Şönberq, A.Berq, A.Vebern ve d.). Buradan bele qenaete gelirik ki, İ.Hacıbeyov milli musiqi folkloru üçün seciyyevi olan üsullardan istifade ederek, öz dövrü ile sesleşen ifade vasitelerine, zemanesinin bedii nailiyyetlerine de müraciet etmiş olur, xalq musiqisinin enenevi elementleri ile onları sintezleşdirir, öz ferdi, orijinal ve novator üslubunu yaradır ve bununla da XX esrin yaradıcı simaları arasında özüne layiqli yer tutur.

İ.Hacıbeyovun "Divertisment"inde tekrarlıq üsulundan istifade olunmuşdur. Lakin tekrarlıq bestekar eserinde sözün heqiqi menasında deyil, variant tekrarı şeklindedir. Orkestr dilinde tekrar olunan fraqmentler zamanı bestekar musiqi obrazlarının ehemiyyetli derecede dinamik inkişafına nail olur ve neticede eserin kompozisiya strukturunda özünü gösteren "ikinci plan forma" (Protopopovun termini) meydana gelir. Bu zaman tetbiq olunmuş faktura-tembr vasiteleri musiqi obrazlarının tam ifadesine xidmet edir. Eserin esas musiqi obrazı hem de metrik variasiyalılıqla seciyyelenir. Faktura-tembr quruluşu her defe yeni intonasiya-ritmik variantlarla teqdim olunur. Özü de bütün bunlar bestekar terefinden ciddi şekilde qurulmuş spesifik sistemin melodik ve ritmik formulları ile sintezi daxilinde yerine yetirilmişdir.

Zengin orkestr koloriti tembr vasiteleri ile güclendirilir. Burada çembalo ve simlilerin pizzicato-sunun emele getirdiyi harmonik komplekslerden geniş istifade olunmuşdur. Musiqinin janr-reqsvari xarakteri esas musiqi obrazının dinamikleşmesine xidmet edir. Aparıcı mövzunun orkestr ifadesi faktura-tembr dinamikasının tedricen artması ile yadda qalır. Burada müşayiet eden terkib hisselerinin sayı da yavaş-yavaş çoxalır ve çoxplanlı fiqurasiyalı hal alır. "Divertisment"in ikinci hissesi faktura-tembr dinamikliyi artıq üstünlük teşkil edir. Dinamik inkişaf süretlenir ve kulminasiyaya getirib çıxarır (trombonun solosu).

Kulminasiyada tutumlu orkestr crescendo-su elde olunur ve bölmenin sonuna qeder yüksek dinamika (f) qorunub saxlanılır (I ve II skripka, alt, violonçel), kulminasiyadan sonra dinamika azalmağa başlayır ve ilkin halına qayıdır. Belelikle, esas musiqi obrazının sonuncu keçidi zamanı biz orkestr-dinamikasının kulminasiyaya getirib çıxaran variasiyalı inkişaf xettini müşahide edirik.

İsmayıl Hacıbeyovun estetik mövqeyinin sarsılmazlığı ona müasir musiqinin istenilen tesahürlerinin mahiyyetine varmağa imkan vermişdir. Bestekar XX esr musiqi senetine daxil olan neoklassik temayülü öz bedii niyyetleri meqsedi ile tetbiq etmişdir. Neoklassisizm vasitesi ile müellif "Divertisment"in musiqi fikrinde başlanğıc intonasiya materialının esasında çoxsaylı deyişilmeler yaratmaq mümkünlüyünü ustalıqla nümayiş etdirmişdir.

Diger terefden, bestekar neokllassik yazı texnikasına Avropa tefekkür prizmasından baxır ve yüksek bedii ümumileşdirmeler, heyati prosesler üzre felsefi derkolunmalar aparır. Bu menada meneviyyat aspekti, insanperverlik bestekar intonasiyası ve tematizmine xas mentiqi cizgilerle şertlendirilmişdir.

Yetkin bestekarlıq tecrübesi ve mükemmel bedii zövq İsmayıl Hacıbeyova neoklassisizm temayülünden meqsedyönlü şekilde ve meharetle istifade olunmasına, eyni zamanda onu öz bedii niyyetlerine tabe etdirmesine imkan vermişdir. Bestekar intonasiya cehetden ele kamil ve bitkin mövzu-tezis ("Divertisment"in esas mövzusu nezerde tutulur) seçir ki, mehz bu özek mövzu vasitesi ile eserin quruluş baxımdan dramaturji prinsipini möhkemlendirmeye nail olur. Neticede klassik (enenevi) forma zemininde qurulan musiqili kompozisiya qarşımızda durur. Bestekar üslubunda bele bir istiqamet öten esrin 90-cı illeri üçün orkestr musiqisi sahesinde heyata keçirilen yenilikleri daha qabarıq nezere çarpdırmışdır.

İsmayıl Hacıbeyovun "Divertisment"de nümayiş etdirdiyi orkestr üslubu - olduqca iti dinamik, eyni zamanda derin emosionaldır. Musiqi formasının dinamikleşdirilme ideyası bestekar eserinde esas, aparıcı üslub xüsusiyyeti kimi özünü gösterir ve onun tehlil etdiyimiz eserinin qanunauyğunluğunu bir daha tesdiqleyir. Dinamikleşdirilme ideyası bestekarın "Divertisment" eserinin musiqi dilinin bütün sahelerine ve ilk növbede, orkestr diline müstesna derecede tesir etmişdir. Orkestr variasiyalılığının rolunun güclendirilmesi eserin dramaturji inkişafında helledici rol oynayır.

Buradan ireli gelerek, qeyd edek ki, İsmayıl Hacıbeyov bestekar - dramaturqdur ve öz qarşısına qoyduğu dramaturji meselelerin hellinde musiqinin ifade vasitelerinin tam kompleksinden (ilk növbede orkestr) yararlanır ve adı yuxarıda qeyd olunan varisi olduğu senetkarların yaradıcılıq prinsiplerini, tembr dramaturgiyasını davam ve inkişaf etdirir.

İsmayıl Hacıbeyov üçün orkestr inkişafını variasiyalı metod üzerinde qurmaq olduqca seciyyevidir. Bestekarın hazırki eserinde öz eksini tapan bu inkişaf prinsipi sırf tembr (koloristik) ve fakturalı variasiyalılıqla seciyyelenir, eyni zamanda müellifin orkestr tefekkürünün polifonikliyini üze çıxarır. Bu xett de öz növbesinde D.Şostakoviç, Q.Qarayev üslubunun davamıdır ve qeyd etmek zeruridir ki, eger İ.Hacıbeyov "Divertisment"de variasiyalılığa üz tutursa, onu polifonik inkişafa (ostinatolu polifoniya) tabe edir.

Gördüyümüz kimi, klassik dünya musiqi seneti zemininde yetişen İsmayıl Hacıbeyov öz yaradıcılığında bu proqressiv eneneleri yaradıcılıqla menimsemişdir. Bestekarın orkestr üslubu dünya musiqisinin zirve nailiyyetlerinden olub, Azerbaycan musiqi medeniyyetinin sonrakı inkişafına tekan vermişdir. İsmayıl Hacıbeyov müasir musiqi ifade vasitelerini öz milli dilinde tezahür ederek özünemexsus eserler yaratmağa nail ola bilmişdir (Veliyev M. 2019, 2).

"Divertisment"in musiqisinin tehlilinden hem de aydın olur ki, istedadlı Ustadın ellerinde istenilen üslub ve istenilen sistem yalnız bir vasitedir, onu yüksek ideyalara sövq etmeyinin parlaq nümunesidir. Bu musiqi dinleyicide böyük teessürat oyadır.

Eserin ideya qayesinin vahidliyi, derinliyi ve etraflı düşünülmüş olması, emosional ve felsefi alemin mürekkebliyi incelikle işlenmişdir.

Qeyd edek ki, eserin tek forması deyil, onun musiqi dili, fakturası, sırf texniki imkanları ve interpretasiya meseleleri mükemmeldir. Bu böyük Ustadın ciddi ve telebkar zövqü, en xırda detallara olan telebkarlığı ona instrumental musiqi sahesinde yeni şedevr yaratmağa imkan verdi.

Eserde İ.Hacıbeyovun bir bestekar kimi parlaq cizgileri bir daha özünü gösterir. Böyük deqiqliyi ile neoklassik eneneler sintez olunaraq, en müasir musiqi dili ile ifadesini tapmışdır. Bestekar bu eserde qedim janra müraciet edib ve formal yolla - solistle orkestrin yarışına esaslanan yolla addımlamayıb. Eserde bu iki başlanğıc arasında tarazlaşdırılmış balans, mentiq hökm sürür. Musiqi fikri evvelceden müeyyen edilmişdir. Eserin kiçik konsert planlı olması nezerden qaçmır : her şey ciddi nezarete tabedir, bestekarın nöqsansız zövqünü ifade edir.

Bestekarın bu eserde nümayiş etdirdiyi bedii zövq ve özünemexsusluğu onun bir yaradıcı şexsiyyet kimi menevi kamilliyinin yüksekliyini seciyyelendirir. Dünyanı özünemexsus terzde görmek bacarığı, her bir texniki üsuldan istifade etmek, onu deyerlendirmek ve öz bedii prinsiplerine tabe etmek qabiliyyeti bestekar üçün senetkarlığın yüksek pillesidir.

Müasir bestekarın dünyagörüşü, onun beşeriyyetin medeni servetlerinin yaradıcılıq tefekküründen keçirmesi, heyat hadiselerine, dünyaya feal münasibeti bu eserde eksini tapmışdır.

XX esr Azerbaycan musiqisinin ön cergesinde duran İ.Hacıbeyov dünyaduyumunun özünemexsusluğu onun yüksek intellektuallığından, fitri istedadından ireli gelir. Yaradıcılıq ve onun qanunlarının derk olunması bestekar tefekküründe harmonik vehdet teşkil etmişdir. Onun yaradıcılığında ifade olunmuş fikirler ümumbeşeri tecrübe baxımından (xüsusile son onilliklerde) mühüm ehemiyyet kesb edir.

Sonuç

İsmayıl Hacıbeyovun yaradıcılığında müstesna yer tutan "Divertisment"in müasir dövrün tezadlarını eks etdirerek, kamera heyetli orkestr üçün yazılması, onun quruluş etibarile klassik simfonik silsileye yaxınlığı qeyd olunmalıdır. Lakin eserin dil-üslubu, bedii ifadeliliyi Azerbaycan milli bestekarlıq mektebi üçün tamamile yeni, olub, onun geleceyinde o güne qeder hele görünmemiş merhele açmışdır.

Sonda qeyd edek ki, Azerbaycan musiqi seneti hemişe dünya prosesleri axını, xüsusile Avropa ölkelerinin mütereqqi inkişafı ile qırılmaz tellerle bağlı olmuşdur. Beşer medeniyyetinden behrelenme ve ona qovuşma meyli, medeni elaqelerin genişlendirilmesi daim Azerbaycan incesenetinin aparıcı ideyası olmuşdur.
Bu proseslerde İsmayıl Hacıbeyov yaxından iştirak etmiş ve milli musiqi medeniyyeti üçün görünmemiş üfüqler açmışdır.
Eserin tehliline yekun vuraraq bir daha qeyd edek ki, XX esr Avropa musiqisinde geniş intişar tapan neokllassik temayüllerin tetbiqi baxımdan hazırki eser İsmayıl Hacıbeyov yaradıcılığında neinki Azerbaycan, ümumiyyetle, dünya musiqi nümuneleri içerisinde özüne layiqli yer tutmuşdur.

Kaynakça

Hacıbeyova Ü. Sanat fedaileri. Hacıbeyovların müzik dünyası. Eğitim kitapları. B., "Oka Ofset", 2006

Eliyeva F. Qarabağın musiqiçi nesilleri. Musiqi dünyası dergisi. N 1(2), Bakı, 2000

İsmayıl Hacıbeyov. Makaleler, denemeler, hatıralar (Editör Ülviye Hacıbeyova. Bakü, OKA ofset, 2007

İsgenderova N. Qerbı Avropa neoklassisizminin bestekar İsmayıl Hacıbeyovun yaradıcılığına tesiri. Sen. Üz. Fel.dok. disser. Avtoreferat. Bakı, 2013, s. 25

Veliyev M. İsmayıl Hacıbeyov - 70. Mezzo jurnalı, N 21, Bakı, 2019, s. 2

Ismayil Hajibayov's divertisment

Extended Abstract

Ismayil Hajibayov's "Divertisment" (pages from Vatto album) is of special importance in artistic creativity of the composer, and Azerbaijani music in many decades.

In his work, Ismayil Hajibayov achieved synthesis of theatre and music. It should be noted that such small sketches which have already been known since 16th -17th centuries and theatre-music integrity increase its importance. Another important aspect of this piece that, was created by synthesizing afore mentioned phenomenons and all art types as of 20th – 21st centuries. For example, it is very interesting to see that the composer's scenario as well as the performer's staging in the work expresses their artistic perceptions in instrumental theatre genre. In general, instrumental tools turn into the personage in this work.

The composer who adopted instrumental theatre genre as synthetic genre includes synthesis of art branches into Azerbaijani music. Together with music, dramatizing of performance proses, improvisations of the performer (trombone) in the scene, i.e. In this respect, this performance style, is thought as an instrumental theatre. It is also called "action-music".

The composer could perfectly express the synthetic character of instrumental theatre genre in this work. This genre was suitable for the author, because, instrumental theatre allows to extend the sense sphere of the work. This genre is also suitable for performers, because, it allowed them to express their artistic skills (both conductor and performers).

"Pages from Vatto album" was created by Ismayol Hajibayov based on neoclassicism traditions and revives some traditions of instrumental music of baroque times. The reviewed chain consists of two parts (Vivace and Presto) and these parts of form a small suite. Such internal formation of the work is noteworthy, therefore, such formation reveals the style of the Azerbaijani composer, as well as, reflects his musical tendencies. After Vatto I. Hajibayov revives the music style of the distant past which is full of elegance and fineness, grace and nobleness.

In this context, each part of chain is a model in itself. Hence, it relates with any genre and corresponding form. Additionally, it is related with aforementioned forms that were arisen in the 16th and 17th centuries.

Polytonality prevails in melodic style in key thinking of the work. Melody of the composer formed in polytonality of major and minor keys. We observe this feature in melodic style of the work. It should be mentioned that Hajibayov's poly-systematic thinking is his most striking feature.

Orchestra style demonstrated by Ismayil Hajibayov in his "Divertisment" – is very swift, dynamic and very emotional. The idea of making dynamic the music form expresses itself as a main style feature in composer's work and confirms the conformity of the work that we analyse. The idea making dynamic of the work influenced all branches of music parlance and particularly in the style of orchestra. Strengthening the role of orchestra variations is of great importance in dramatic development of the work.

To form the orchestra improvement on the variation method is very characteristic for Ismayil Hajibayov. This development principle that is reflected in the present work of composer is characterized absolutely with timbre (coloristic) and texture variation, also reveals polyphonic feature of orchestra thinking of the composer. This line is a continuance of the styles of D. Shostakovich, G. Garayev and it should be mentioned that, if Hajibayov refers to variation in his "Divertsment" work, he makes it subordinate to polyphonic improvement (ostinato polyphony).

It appears that Ismayil Hajibayov who achieved perfection on the basis of classic music mastered these progressive traditions in his creativity. Orchestra style of composer is a peak achievement of world music, stimulated the following development of Azerbaijani music culture. It also appears from analysis of music in "Divertisment" that any style and any system is not only a tool in the hands of talented Maestr, but also is a brilliant sample for elevating him to higher ideas. This music greatly influences the audience. The integrity of ideal, deep and detailed-thinking of the work, complexity of emotional and philosophical world is worked with finesse.

It should also be noted that not only the form, but also, music parlance, texture, pure technical approaches and interpretation of the work are perfect. The strict and exigent taste, exigency to the tiniest details of this great Maestro allowed him to create a new masterpiece in the instrumental music field.
Idiosyncratic world sense of Hajibayov who is in the range of leading composers of 20th centuries. Creativity and perceiving its rules were in harmonic unity in composer's mind. Thought expressed in his creative activities are of great importance from the worldwide standpoint (especially in the last decades).

Writing the "Divertisment" having exceptional place in Ismayil Hacibayov's creative activity for the orchestra with camera staff by reflecting the discrepancies of modern time, its closeness to classic symphonic chain should be mentioned. However, language-style, artistic expressiveness of the work is quite new for Azerbaijan national composer's school, opened an extraordinary stage in its future.

It should be concluded that Azerbaijani musical art was always connected with the flow of world processes especially with the advanced development of European countries. Tendency to derive advantage from human culture and join its cultural aspects with other cultures , have always been the leading idea of Azerbaijani art.

Finally, it should be also noted that "Divertisment" work of Ismayil Hajibayov is decent and has a brilliant place in the world music.

Keywords
composer, divertissement, neoclassicism, dance, variation development